

Arşiv Belgeleri Işığında Heimei Maru Japon Gemisi:
Esir Türkler İçin Yürütülen Diplomatik Faaliyetler

Heimei Maru Japanese Ship in the Light of Archival Documents:
Diplomatic Activities Conducted for Captive Turks

Yusuf Dinçel*

Öz

Bu çalışmada, Türk İstiklal Harbi devam ettiği sırada Sibirya'dan yola çıkan ve 1.000'den fazla Türk esirini taşıyan Heimei Maru adlı Japon gemisine dair yaşananlar, arşiv belgeleri ışığında ele alınmıştır. Heimei Maru gemisindeki kişiler, Birinci Dünya Harbi'nin sona ermesinden sonra esir alınan Türklerden müteşekkildi. Esir Türklerin kurtarılması için başta Osmanlı Devleti olmak üzere, diğer devletler ve uluslararası kurumlar sorumluluk üstlenmişlerdir. Bu çalışmada, Yunanistan'ın, esirleri çok kötü şartlar altında tuttuğu ve Anadolu işgali sırasında esirler üzerinden diplomatik üstünlük elde etmek için her türlü yola başvurduğu ortaya konulmuştur. Ancak bir müddet sonra, artan baskılar sonucunda Yunanistan, çoğunluğu yaşlılar, kadınlar ve çocuklardan oluşan 400 kişilik bir grubu, İstanbul'a göndermek zorunda kalmıştır. Geride kalan esirler ise İtalya'ya nakledilerek, Asinara Adası'ndaki esir kampında tutulmaya

* Dr., Polis Akademisi, İç Güvenlik Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü-PhD., Turkish National Police Academy, Faculty of Homeland Security, Department of International Relations, Ankara/TÜRKİYE, <https://ror.org/03p6h3k49> yusuf.dincel@pa.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-2615-6025>

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

devam edilmişlerdir. Makalede, İtalya'daki esir kampındaki şartların oldukça kötü olduğu ve İtalya Hükûmeti'nin, esirlerin ihtiyaçları konusunda gerekli özeni göstermediği üzerinde durulmuştur. Ekonomik çöküntü içerisinde olan Türk Hükûmeti'nin, bu zor şartlar altında bile esir Türklerin masraflarını karşılama konusundaki çabalarına dikkat çekilmiştir. Esir Türklerin, İstanbul'a getirtilmeleri için her türlü diplomatik yolun denenmesine rağmen Yunan yönetiminin, sert tutumu sebebiyle esirler, uzun bir dönem boyunca esaret altında kalmışlardır. Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ve Milletler Cemiyeti yetkililerinin yoğun uğraşları sonucunda Haziran 1922'de esir Türkler İstanbul'a dönebilmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Heimei Maru, Esir Kampı, Milletler Cemiyeti, Osmanlı Devleti, Japonya, Yunanistan.

Abstract

In this study, the events concerning the Japanese ship Heimei Maru, which sailed from Siberia during the Turkish War of Independence and carried more than 1.000 Turkish prisoners, are analyzed in the light of archival documents. The individuals aboard the Heimei Maru were Turkish prisoners captured after the end of World War I. Efforts to rescue these prisoners were undertaken primarily by the Ottoman State, alongside other states and international organizations. This study reveals that Greece kept the captives under extremely poor conditions and resorted to various means to gain diplomatic leverage through the captives during the occupation of Anatolia. However, after increasing pressure, Greece was compelled to send a group of 400 individuals, mostly elderly people, women, and children, to Istanbul. The remaining captives were transferred to Italy and continued to be held in a prisoner camp on Asinara Island. The article emphasizes the harsh conditions in the Asinara Island camp and underlines the Italian Government's lack of adequate attention to the needs of the prisoners. Attention was drawn to the efforts of the Turkish Government, which was in economic collapse, to meet the expenses of the captive Turks even under these difficult conditions. Despite every diplomatic effort made to bring the captives to Istanbul, the firm stance of the Greek administration resulted in the captives remaining in detention for an extended period. As a result of the intensive efforts of the International Committee of the Red Cross, the Ottoman Red Crescent Society and the League of Nations officials, the captive Turks were able to return to Istanbul in June 1922.

Keywords: Heimei Maru, Prison Camp, League of Nations, Ottoman State, Japan, Greece.

Giriş

Devletlerin, büyük çatışmalara girmelerinin akabinde en çok karşılaştıkları sorunların başında esir meselesi gelmektedir. Birinci Dünya Harbi sonrasında hem doğuda hem batıda olmak üzere çok sayıda savaş esiri bulunmaktaydı. Bu sebeple, bu esirlerin kamplara nakledilmeleri gündeme gelmiştir. Türk esirlerin Rusya'daki kamplara götürülmeleri sırasında karşılaştıkları soğuk iklim, en çok zorlandıkları konuların başında geliyordu¹. Birinci Dünya Harbi sırasında esir düşen Türklerin, memleketlerine dönüş yolculuğu ise Milli Mücadele yıllarına rastlamaktadır. Bu noktada, Yunan Hükûmeti, Birinci Dünya Harbi sırasında esir düşmüş olan Türklerin, vatanlarına dönmemeleri için her türlü çabayı sarf etmiştir. Ancak bu konuyla ilgili, İngiliz Hükûmeti ile çok yakın diyalog geliştiren Yunan yetkililer, istediklerini elde edememişlerdir². Türk esirlerin vatanlarına geri dönmeleri uzun yıllara yayılmıştır. Bu dönemde, savaş esirlerine nasıl davranılması gerektiği ve esirlerin iadesi gibi konular ön plana çıkmaya başlamıştı. Dönemin büyük güçleri, uluslararası diplomaside etkin olabilmek kaygısıyla bu konular üzerinde yoğunlaşmışlardır. Ayrıca Japonya, uluslararası topluma kendisini kanıtlayabilmek için insani yardım süreçlerine dâhil olmaya çalışmaktaydı. Rus-Japon Savaşı ile Birinci Dünya Harbi akabinde, esirlere yardım konusunda sorumluluk üstlenmeyi amaç edinmişti³. Bu kapsamda, Yunanistan'ın Anadolu işgali sırasında, Sibiry'a'dan yola çıkan ve Türk esirlerini taşıyan Heimei Maru adındaki Japon gemisinin Türk karasularına yaklaştığı bir mevkide Yunanlılar tarafından alıkonulması, Japonya, dönemin galip devletleri ve uluslararası kurumların üzerinde yoğunlaştıkları bir mesele hâline gelmiştir.

Bu çalışmada, Heimei Maru esir gemisinde bulunan esir Türklerin, Yunanlıların elinden nasıl kurtarıldıkları araştırılmaktadır. Esirlerin kurtarılması için devletlerin nasıl bir politika izledikleri ve o dönemdeki diplomatik çabalar net bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Japonya, Osmanlı Devleti, Yunanistan, İtalya, İngiltere, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Milletler Cemiyeti gibi birçok aktörün gemi hakkındaki görüşlerini içeren bu makale, o dönemdeki devletlerin siyasi bakış açılarını göstermesi açısından da önem arz etmektedir. Çalışmanın sonuçları,

- 1 Ali Kaşığıuğun, "I. Dünya Savaşı'nda Esirler Meselesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C 4/S. 1, Nisan 2018, s. 75-76.
- 2 Ahmet Özdemir, "Savaş Esirlerinin Milli Mücadeledeki Yeri", *Atatürk Yolu Dergisi*, C 2/S. 6, Haziran 1990, s. 321.
- 3 Mahon Murphy, "The Heimei Maru Incident 1921: Japan's Diplomatic Intervention in Prisoner of War Repatriation", *The International History Review*, C 43/S. 2, Ocak 2020, s. 2.

devletlerin insani durumlar söz konusu olduğunda, nasıl bir politika takip ettiklerini anlamak bakımından önemli veriler sunmaktadır. Ayrıca, dönem itibarıyla Milletler Cemiyeti gibi yeni bir uluslararası örgütün insani meseleler konusundaki diplomatik çabaları bu noktada önemli bir yer tutmaktadır. Milletler Cemiyeti bünyesinde görev yapan kişilerin, yaşanan problemleri ne şekilde çözmeye çalıştıkları bir başka önemli konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma kapsamında, öncelikle Birinci Dünya Harbi sonrasında ortaya çıkan esir meselesi incelenmiştir. Akabinde, Türk İstiklal Harbi sırasında ve sonrasında, esirlerin mübadelesi hususu ele alınmıştır. Son olarak, Heimei Maru gemisinin tarihî arka planına yer verilerek, geminin kurtarılması sırasında yaşanan gelişmeler ve diplomatik çabalar üzerinde durulmuştur. Böylece, Nisan 1921’de Yunanlılar tarafından ele geçirilen Heimei Maru gemisindeki esirlerin, Haziran 1922’de serbest bırakılmalarına kadar geçen sürede, neler yaşadıkları bütün detayları ile irdelenmiştir.

Birinci Dünya Harbi’nde Türk Esirleri

Birinci Dünya Harbi sonunda Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları yıkılmıştır. Harbin sonunda büyük güçler, bozulan uluslararası güç dengesinin yeniden tesisi için barışçıl ilişkiler kurulması gerektiği konusunda hemfikirdiler. Bu kapsamda, ihdas edilen Milletler Cemiyeti aracılığıyla, uluslararası güvenliğin korunacağına olan inanç artmış⁴. Birinci Dünya Harbi sonucunda Osmanlı Devleti, ciddi kayıplar vermiştir. Genelkurmay Başkanlığı’nın resmi kayıtlarına göre, Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Harbi’nde 2.608.000 asker görevlendirmiş, yaklaşık 2.285.000 kayıp vermiştir⁵. Bu kayıpların 1.560.000’ini hasta, esir ve kayıp durumundakiler oluşturmuştur⁶. Ruslar, Kafkasya, Romanya ve Galiçya cephelerinde esir aldıkları Türkleri önce Kars ve Sarıkamış bölgelerine, ardından Rusya’ya sevk etmişlerdir. Esirler, nakledildikleri kamplara götürülürken maruz kaldıkları şiddet ve soğuk nedeniyle çeşitli zorluklar yaşamışlardır⁷. Türk esirler, Azerbaycan’daki en büyük kamp olan Nargin Adası’nda tutulmaktaydılar⁸. Nargin’deki Türk esirlerinin durumu oldukça kötüydü. Kampta ölenlerin sayısı

4 Murphy, agm., s. 1.

5 Vedat Tüfekçi, *Birinci Dünya Savaşı’nda İngilizlere Esir Düşen Türk Askerleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2019, s. 16-17.

6 Cemalettin Taşkıran, *Ana ben ölmedim: I. Dünya Savaşı’nda Türk Esirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2020, s. 58-73.

7 Kaşıyüğun, agm., s. 75-76.

8 Mahmut Akkor, “I. Dünya Savaşı Döneminde Kafkasya’da Bulunan Türk Esirleri”, *İAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 2/S. 2, Kasım 2017, s. 43.

o kadar fazlaydı ki cesetler toplu mezarlara gömülüydü⁹. Moskova'daki esir kampında tutulan Türk esir Halil Ataman, 29 Eylül 1916 tarihinde, yedek subay olarak kendisine verilen 50 ruble ile açlık sınırında olduğunu belirtmekteydi¹⁰.

Osmanlı Devleti, Rusya'daki esir Türkler ile iletişimi kesmemiş ve onlara maddi ve manevi her türlü yardımı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti aracılığıyla sağlamaya çalışmıştır¹¹. Rusya'nın Birinci Dünya Harbi esnasında esir ettikleri arasında, daha sonra Heimei Maru adlı Japon gemisine binecek olan esir Türkler de vardı. Rusya'da esir olan bu Türkler, zorlu kış şartları karşısında hayatta kalmayı başarmışlardı. Bu gemi, yolculuk esnasında karşılaştığı tüm güçlüklerle rağmen, ağır koşullar altındaki Türk esirlerin anavatanlarına ulaşmasında büyük bir katkı sağlamış ve Türk esirlerin kurtarılmasında önemli bir sembol hâline gelmiştir.

Türk İstiklal Harbi'nde Esir Meselesi

Heimei Maru Japon Gemisi'ndeki esir Türkler konusunu detaylandırmadan önce, konuyla yakından ilgili olan Türk İstiklal Harbi'ndeki esir meselesinin taraflar arasında nasıl ele alındığını belirlemek elzemdir. Yunan ordusu, 1921 yılında Anadolu'da gerçekleştirdiği operasyonlarda başarısız olmuştur¹². Türk ordusunun 26 Ağustos 1922'de Afyon üzerinden başlattığı taarruz harekâtı, 30 Ağustos 1922'de Adatepe bölgesindeki çatışmalarla sona ermiş ve Başkomutan(lık) Meydan Savaşı, Yunan ordusunun Anadolu topraklarındaki kesin yenilgisine yol açmıştır¹³. İki güç arasında savaş devam ettiği sırada, karşılıklı esir almalar yoğun bir şekilde gerçekleşmekteydi. Millî Mücadele sırasında Müdafaa-i Millîye Vekâleti, esirlerin her türlü sorunu ile ilgilenmekteydi¹⁴. Türk ordusunun kesin galibiyeti sonrası,

- 9 Özkan Karaca, “Uzaklarda Esen Hüznün: Esir Askerler”, *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 11, Haziran 2017, s. 331-332.
- 10 Merve Üner, “Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslara Esir Düşen Türk Askerleri Üzerinde Bolşevik İhtilali'nin İktisadi Yansımaları”, *XVIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1-5 Ekim 2018, Bildiriler*, ed. Semiha Nurdan-Muhammed Özler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2022, s. 457-458.
- 11 Cemil Kutlu, *I. Dünya Savaşında Rusya'daki Türk Savaş Esirleri ve Bunların Yurda Döndürülmeleri Faaliyetleri*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1997, s. 264-265.
- 12 İsmail Ediz, *Batı Anadolu'da Yunan İşgali (1919-1922)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2011, s. 279-280.
- 13 Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı: 1919-1923*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009, s. 463-466.
- 14 Mehmet Çanlı, “Millî Mücadele Döneminde Türk ve Yunan Esirleri”, *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923: İzmir, Aydın, Manisa, Uşak, Kütahya, Afyonkarahisar, Eskişehir*, ed. Mustafa Göleç-Zeynep Kevser Şerefoğlu-İlhami Daniş, Türkiye Bilimler Akademisi Tarih Serisi: 1, 2024, s. 507-509.

Yunanlılar Anadolu'dan geri çekilme telaşına kapılmışlardır. Bu kapsamda, 14 Eylül-20 Ekim 1922 tarihleri arasında Anadolu topraklarından geri çekilen Yunan askerlerinin sayısı, 262.587 idi. Bu tarihler arasında, Yunan savaş esirlerinin sayısı 75.000 civarındaydı¹⁵.

Heimei Maru gemisindeki Türk esirlerin durumlarını incelemeye geçmeden önce, Yunanlıların elinde esir olan Türklerin hangi şartlar altında yaşadıklarını belirlemek gerekmektedir. Bu çerçevede, M. R. Schatzmann'ın Yunanistan'a gidip, Türk esirlerin durumunu ortaya koyan raporu, büyük önem arz etmektedir. Türk İstiklal Harbi'nin devam ettiği bir dönemde, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin görevlendirdiği M. R. Schatzmann, Yunanistan'daki Türk esir kamplarında inceleme yapmak amacıyla Ocak 1922'de Atina'ya gitmiştir. Yunanlıların kontrolünde olan esir kampları Atina, Larissa, Girit, Lefkada, Selânik ve İzmir gibi çeşitli bölgelere yayılmışlardı¹⁶. Schatzmann, 13 Ocak 1922'de Lefkada'daki esir kampını ziyaret eder. Kampta, Albay Georges Mauthos'un komutasında 228 Türk subayı, 68 Türk askeri ve birkaç Türk sivil esir bulunmaktaydı. Esir kampındaki mahkûmlar, Yunan askerlerinin şiddetine maruz kalmaktaydılar¹⁷. Ziyaret edilen kamplarda genel olarak, yiyecek, giyecek, barınma ve tedavi olma gibi temel ihtiyaçlar konusunda yetersizlikler görülmekteydi. Schatzmann'ın raporunda dikkat çeken bir başka unsur ise, Yunanistan'ın esir kamplarındaki sivil nüfusun yoğunlukta olmasıdır¹⁸. Schatzmann, hazırladığı raporun sonlarına doğru esir kamplarında bulunan sivillere askerî üniforma giydirilerek, savaş esiri olarak kabul edildikleri gerçeğini, esirler ile yapılan röportajlar sayesinde ortaya çıkardığını ifade etmiştir¹⁹.

Türk İstiklal Harbi sonunda, her iki tarafın elinde önemli sayıda esir bulunmaktaydı²⁰. Lozan Konferansı, 11 Kasım 1922-24 Temmuz 1923 tarihleri arasında gerçekleşmiş ve savaş esirleri meselesi ilk defa 1 Aralık 1922 tarihindeki oturumda gündeme gelmiştir. Lozan Konferansı'nda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görevlendirdiği delegasyonun Başkanı İsmet İnönü, Türk İstiklal Harbi'nin Yunanistan topraklarında cereyan etmediği için, Türk tarafının elinde sivil Yunan esirinin olmadığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, İsmet İnönü konuşmasının devamında,

15 The United States National Archives (TUSAA), 867.4016/767.

16 Kızılay Arşivi (KA), 194/120.4, "Mission en Grece".

17 KA, 194/120.14-16. "Mission en Grece".

18 KA, 194/120.36-47. "Mission en Grece".

19 KA, 194/120.49-53. "Mission en Grece".

20 Çanlı, agm., s. 523.

Yunan askerlerinin sivil Türkleri, esir olarak Yunanistan'a götürdüklerini ifade etmiştir²¹. İsmet İnönü, 3 Mayıs 1923'te Yunan Delegasyonu Başkanı Venizelos'a yazdığı mektupta, Yunanistan'a dönen Yunan esirlerinin kötü muamele gerekçesiyle yaptıkları şikâyetlerin haklı olmadığını ve yaralı esirlerin Yunanistan'a geri gönderilmesi ilkesinin benimsendiğini belirtmiştir²².

Türk-Yunan esir mübadelesi konusu, 12 Haziran 1923 tarihli Milletler Cemiyeti arşiv belgesine şu şekilde yansımıştır; Türk-Yunan Esir Değişimi Komisyonu Başkanı Albay Wildbolz'a göre, Türk-Yunan askerî yetkililer, ellerinde bulunan 9.748 savaş esirini karşılıklı olarak serbest bırakmayı kabul etmişlerdir. Ayrıca, 329 Türk ve Yunan subayı, iki tarafın mutabık kalması sonucunda mübadele edilecekti. Sivil esirlere bakılacak olunursa, Yunanistan'ın elinde bulunan 9.601 sivil esir ile Türk yetkililerin elinde olan 2.040 sivil esirin karşılıklı olarak serbest bırakılması kararlaştırılmıştır²³. Türk-Yunan esir mübadelesi, Lozan Konferansı'nda önemli bir diplomatik mesele olarak ele alınmış ve karşılıklı olarak esirlerin serbest bırakılması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda, Heimei Maru gemisindeki esir Türklerin güç durumu da savaş esirlerinin insani koşullarda serbest bırakılması ilkesi ve vatanlarına dönüşlerinin sağlanması sürecinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu süreç, her iki ülkenin diplomatik ilişkilerinde uzun süre etkisini hissettiren önemli bir gelişme olmuştur.

Heimei Maru Japon Gemisi ve Esir Türkler

Birinci Dünya Harbi'nin ardından yaşanan Türk İstiklal Harbi de dikkate alındığında, Anadolu topraklarında 10 yıl boyunca savaş ve çatışmalar hiç eksik olmamıştır. Rusya'da 1917'de meydana gelen Bolşevik Devrimi ile 1918 yılında imzalanan Brest Litovsk Barış Antlaşması sonrasında Japonya, ABD'nin desteğini alarak, Rusya'daki Bolşevik karşıtı grupları desteklemek amacıyla Sibirya'ya müdahalede bulunmuştur. ABD, 1920 yılında bölgeden çekilirken, Japonya 1922 yılına kadar bölgede kalarak, komünizmin yayılmasını engellemeye çalışmıştır. Japonya, Sibirya müdahalesinde başarısız olmakla beraber, Sibirya'daki savaş esirleri konusunda önemli bir rol oynamıştır. Bolşevik Devrimi'nden sonra yaklaşık olarak 200.000

21 Tuğçe Ece Eralp, "Lozan Barış Konferansı'nda Savaş Esirleri Meselesi", *Harp Tarihi Dergisi*, S. 9, Temmuz 2024, s. 129-137.

22 Benaki Museum Archive of Eleftherios Venizelos (BMAEV), 037-27, "Letter from Ismet Inonu to E. Venizelos regarding Greek prisoners".

23 MCA, R1709/42/24317/24317, "Prisoners from Asia Minor-Dossier concerning preliminary arrangements for a Mixed Greco-Turkish Commission on Prisoners of War, Civil hostages, etc".

Polonyalı tutuklu, Sibirya'ya sürgüne gönderilmişti. Japonya, 1920 ve 1922 yıllarında, 800 Polonyalı yetimin, Sibirya'daki esir kamplarından kurtarılmasına yardımcı olmuştur. Polonya Hükûmeti, Polonyalı esirlerin kurtarılması konusunda azami çaba sarf eden Japon İmparatorluk Hükûmeti'ne teşekkürlerini iletmış ve bu davranışın, Polonyalılar tarafından hiçbir zaman unutulmayacağını belirtmiştir²⁴. Sibirya'daki esirler arasında Türkler de bulunmaktaydı. Türklerin, serbest bırakılarak memleketlerine dönmeleri hususunda, Japon Hükûmeti sorumluluk üstlenecekti. Ayrıca Lord Curzon, esir Türkler ile ilgili Alman Kızılhaç'ından yardım istenmeyeceğini ve esirlerin yolculuk esnasında karaya çıkmayacaklarını belirtmiştir²⁵.

Türk İstiklal Harbi devam ettiği sırada Türk Hükûmeti, Heimei Maru adındaki Japon gemisinin Vladivostok'tan İstanbul'a, içerisinde 1.000'den fazla esirin getirilmesi için Japon Hükûmeti'ne 48.000 yen ödemiştir²⁶. Türk Hükûmeti'nin, Japon Hükûmeti'ne ödediği paranın akıbeti arşiv belgesine şu şekilde yansımıştır; Türk Hükûmeti, Heimei Maru gemisindeki esirlerin Vladivostok'tan, İstanbul'a getirilmesi için yaklaşık 24.000 sterlin ödeme yapmıştır. Milletler Cemiyeti yetkilileri, Japon Hükûmeti ile irtibata geçerek, Türklerin İstanbul'a götürülmesi için bu paranın Milletler Cemiyeti'nin Mülteciler Yüksek Komiseri Norveç vatandaşı Fridtjof Nansen'e teslim edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak Japonlar, bu teklifi geri çevirmişlerdir²⁷. Japon Hükûmeti, belirlenen meblağın direkt olarak Japonya Dışişleri Bakanlığına gönderilmesini talep etmiştir²⁸. İngiltere'nin Tokyo Büyükelçisi, Kolombo, Aden, Süveyş ve Port Said'teki İngiliz makamlarına gönderdiği mektupta, Heimei Maru gemisinin kaptanı Tsumara'nın, talep ettiği erzak, içme suyu vb. ihtiyaçların temin edilmesi konusunda kolaylık sağlanmasını rica etmiştir²⁹. Japon bayrağı taşıyan Heimei Maru ticaret gemisi, içerisindeki Türk esirlerle beraber, Süveyş Kanalı'ndan geçmek suretiyle, İstanbul'a doğru

24 Murphy, agm., s. 3-4; Japan Centre for Asian Historical Records (JACAR), B07090955200, Heimei Maru Part 2, 052, 7 Ekim 1920.

25 JACAR, B07090955200, Heimei Maru Part 2, 018, 7 Aralık 1920.

26 Murphy, agm., s. 5.

27 MCA, R1708/42/13904/13511, "Turkish prisoners of war detained by the Greek Government-Captain Bonner-Transmits letter addressed to the Council by prisoners on board the Heimei-Mar, and states that the League had nothing to do with the transport of these prisoners, the Japanese Government having chartered their own ship, with funds placed at their disposal by the Turkish Government. Refers to financial position".

28 JACAR, B07090955300, Heimei Maru Part 3, 111, 12 Ocak 1921.

29 JACAR, B07090955300, Heimei Maru Part 3, 155, 11 Şubat 1921.

yola çıkmıştır³⁰. Bu gelişmelerin akabinde, Yunan Deniz Kuvvetleri, 3 Nisan 1921 tarihinde, Akdeniz’de Heimei Maru Japon gemisini ele geçirmişlerdir. İngiliz Hükûmeti, sorunun çözülmesi için Japon Hükûmeti’nin devreye girmesini talep etmiştir. Japon yetkililer, Yunanlılardan gemideki esir Türklerin koşulsuz bir şekilde serbest bırakılmasını istemişler ve Japonya’nın, Türk İstiklal Harbi’ne hiçbir şekilde karışmayacağını ifade etmişlerdir³¹. Yunanistan, geminin ya Midilli’ye ya da gemiye eşlik eden Japon subayların tercihine göre tarafsız bir limana götürülebileceğini duyurmuştur³². Japonya’nın insani yaklaşımı ve siyasi tarafsızlık vurgusu, dönemin uluslararası ilişkilerinde denge politikalarının önemli bir örneğidir. Aynı zamanda, Yunanistan’ın Heimei Maru’yu alıkoyması, savaşın yalnızca cephelerde değil, denizlerde ve diplomatik arenada da sürdüğünü göstermektedir.

Heimei Maru gemisindeki esir Türkler, Birinci Dünya Harbi’nde Ruslar tarafından esir alınmışlardı ve yaklaşık olarak 6-8 yıldır ailelerinden uzakta bir şekilde hayatlarını idame ettirmeye çalışmaktaydılar. Milletler Cemiyeti, bu esirlerin durumlarını takip etmesi için Nansen’i görevlendirmişti³³. Bunun yanı sıra, 11 Nisan 1921’de İstanbul’daki Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Uluslararası Kızılhaç Komitesi’ne bir telgraf çekerek, Yunan Deniz Kuvvetlerinin, içerisinde 1.004 Türk savaş esirinin bulunduğu Heimei Maru adlı gemiyi Çanakkale Boğazı yakınlarında durdurduğunu ve esirlerin Japon Hükûmeti ile Japon Kızılhaç’ının girişimleri sayesinde esirlerin ülkelerine geri dönmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Ayrıca esirlerin, Sibirya’da uzun bir esaret dönemi geçirmelerinden ve Müttefik güçler tarafından askerî işgal altında olan İstanbul’a götürülmelerinden dolayı savaşçı statüsünde değerlendirilmeyeceği Japonlar tarafından düşünülmekteydi. İstanbul’daki Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin, Uluslararası Kızılhaç Komitesi’ne 13 Nisan 1921’de gönderdiği ikinci telgrafta, Heimei Maru gemisindeki esirlerin Midilli Adası’na götürüldükleri bildirilmiştir. Gelişmeler üzerine Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Paris’teki Japon Büyükelçiliğini bilgilendirerek, acilen Yunan yetkililer ile temas kurulması gerektiğini ifade etmiştir. Japonya’nın Paris Büyükelçisi, 18 Nisan 1921’de Uluslararası Kızılhaç Komitesi’ne gönderdiği mektupta, Türk esirlerin kurtarılması ile ilgili gerekli çalışmaları başlattığını ve Yunan Hükûmeti nezdinde

30 JACAR, B07090955300, Heimei Maru Part 3, 201, 12 Nisan 1921.

31 Nanako Murata-Sawayanagi, “The Memory in a Crisis: A Japanese Ship Helping Out Greek Refugees on the Quay of Smyrna in 1922”, *Mediterranean World*, S. 23, 2017, s. 143.

32 JACAR, B07090955400, Heimei Maru Part 4, 241.

33 MCA, R1709/42/20972/17301, “Turkish prisoners of war in Asinara-Mr. Baker-Minute on the repatriation of these prisoners with the consent of the Greek Government”.

görüşmeler yürüttüğünü belirtmiştir. Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin, 14 Nisan 1921 tarihinde Yunanistan Başbakanı M. Gounaris'e gönderdiği telgrafta, Türk esirlerin bir an önce serbest bırakılarak, İstanbul'a gönderilmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Bu telgrafa 17 Nisan 1921'de cevap veren M. Gounaris, Türk esirlerin İstanbul'a nakledilmesi konusunda Japon Hükûmeti ile görüşme hâlinde olduğunu bildirmiştir. Son olarak, esirlerin serbest bırakılmamaları sebebiyle Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin, Mayıs 1921'de Yunanistan Başbakanı M. Gounaris'e gönderdiği mektupta, aralarında 9 Türk doktor ve 1 hemşire olmak üzere 1.000'in üzerindeki Türk esirin, önce Pire'de sonra ise Midilli'de tutulduğu ve Cenevre Sözleşmesi'nin esirler konusundaki hükümlerinin Yunanistan tarafından ihlal edildiği belirtilmiştir³⁴. Yunan tarafı, Midilli'ye götürülen Türk esirlerin, daha sonra serbest bırakılacaklarını belirtmiştir³⁵. Bu olay, Birinci Dünya Harbi'nin ardından esirlerin yaşadığı mağduriyetin ne denli karmaşık ve uzun soluklu olduğunu gözler önüne sermektedir. Heimei Maru gemisindeki Türk esirlerin yıllar süren zorlu yaşam mücadelesi, yalnızca savaşın değil, diplomatik çıkmazların da bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunanistan'ın Cenevre Sözleşmesi'ni ihlal etmesi, esirlerin durumunu daha da ağırlaştırmış ve bu durum esir haklarının savaş sonrasında da korunmasının ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.

İstanbul'daki Japon İmparatorluk Yüksek Komiserliği, 20 Mayıs 1921'de, Yunan Yüksek Komiserliği'ne bir nota vermiştir. Buna göre, Japon Hükûmeti'nin, çeşitli zorluklara rağmen tamamen insani bir bakış açısıyla Türk savaş esirlerinin naklini üstlendiği belirtilmiştir. Heimei Maru gemisinin alıkonulmasından bu yana 2 ay süre geçmiş olmasına rağmen, müzakereler beklenmedik bir şekilde uzamıştır. Bu durum, esirleri nakletmekle görevlendirilen geminin sahibine maddi olarak ciddi zarar vermekteydi. Öte yandan, esirlerin uzun süredir ailelerinden uzak kalmaları sebebiyle, psikolojik rahatsızlıklar yaşadıkları vurgulanmıştır. Bu gerekçeler öne sürülerek, Japon İmparatorluk Yüksek Komiserliği, Türk esirlerin serbest bırakılmasını talep etmiştir³⁶. Aynı dönemde, 159 Türk'ü taşıyan Bulgar bayraklı *Kyrillos* isimli gemi, Karadeniz'de bir Yunan destroyer tarafından durdurulmuş ve

34 MCA, R1708/42/13511/13511, "Detention in the Dardanelles by the Greek Government of the Japanese vessel 'Heimei Maru' repatriating Turkish prisoners of war from Vladivostok to Constantinople-Mr. Frick, International Committee of the Red Cross (Geneva)-Reports, for Submission to the League of Nations Council, the steps taken by the International Red Cross, hitherto without success, to obtain the release of this vessel".

35 JACAR, B07090955400, Heimei Maru Part 4, 223, 15 Nisan 1921.

36 JACAR, B07090955500, Heimei Maru Part 5, 355, 31 Mayıs 1921.

gemideki Türk yolcular gözüaltına alınmıştır. Bu gemi, Edirne Kolordusu'na bağlı askerlerden müteşekkildi. Yunanistan, bu gemiyi bir süre alkoymasına rağmen, daha sonra geminin İstanbul'a gitmesine izin vermiştir. Bu çerçevede, Heimei Maru gemisi ile Kyrillos gemisinin benzer süreçler yaşadığı görülmektedir. Yaşanan bu gelişmelerden sonra, İstanbul'daki Japon İmparatorluk Yüksek Komiserliği, Yunan Hükûmeti'nden, Heimei Maru gemisi için de benzer adımların atılmasını talep etmiştir³⁷. Yunan Hükûmeti, bu meselenin uluslararası hukuk çerçevesinde halledilmesi gerektiğini savunmaktaydı³⁸ ancak Yunanistan'ın, esirler konusunda bir adım atmaması üzerine, Japon Hükûmeti bu durumu protesto etmiştir. Yunanistan, bu esirlerin Yunan ordusuna karşı savaşıcakları iddiasında bulunarak, bu durumun gerçekleşmemesi için Japonya'nın güvence vermesini istemiştir³⁹. Japonya Dışişleri Bakanlığı, Türklerin bu konuda nasıl bir tutum sergileyeceğini öğrenmek için, Türk Hükûmeti'ne bir telgraf göndermiştir⁴⁰. Japonya'nın insani bir yaklaşımla Türk esirlerinin tahliyesini üstlenmesi, uluslararası dayanışmanın önemli bir örneğidir. Ancak Heimei Maru ve Kyrillos gemilerinin Yunan yetkililerince alıkonulması, savaş sonrası yaşanan siyasi gerilimlerin esirlerin mağduriyetini artırdığını ortaya koymaktadır. Özellikle Japon İmparatorluk Yüksek Komiserliği'nin, insani kaygılarla yürüttüğü çaba, o dönemde vicdani sorumluluk üstlenen devletlerin varlığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Esir Türkler ile ilgili herhangi bir gelişme yaşanmaz iken, gemide bulunan Doktor Jonssouf İzzeddin ile Teğmen İhsan Ata'nın, 17 Haziran 1921'de Milletler Cemiyeti Başkanı'na hitaben yazdıkları mektup oldukça dikkat çekicidir. Buna göre, savaşın başlangıcından itibaren Rusya'nın farklı bölgelerinde 7 yıl boyunca yoksulluk içerisinde hayatlarını idame ettirmeye çalıştıklarını ve Türk Hükûmeti'nin göndermiş olduğu para ile bir Japon gemisine bindirilerek, Vladivostok'tan ayrıldıklarını ifade etmişlerdir. Çanakkale yakınlarında geminin önü bir Yunan torpido botu tarafından kesilerek, gemi Pire Limanı'na aktarılmıştır. Yaklaşık olarak 1.5 aydan fazla bir süredir kurtarılmayı bekleyen esirler, gemide hayatta kalmaya çalışmaktaydılar. Gemide kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve askerler olmak üzere toplamda 1.000'e yakın yolcu bulunmaktaydı. Yolcuların arasında ülkelerinden binlerce kilometre uzakta, çaresiz ve her şeyden mahrum yaşlı ve sakat kalmış çok fazla kişi

37 JACAR, B07090955500, Heimei Maru Part 5, 356, Mayıs 1921.

38 "Viladivostok'dan Gelen Üserâ Mâcerâsı", *Osmanlı Hildl-i Ahmer Mecmûası*, Sayı 1, 15 Eylül 1921, s. 7.

39 "Japs Protest Greek Seizure of Transport", *Capital Journal*, 27 May 1921, s. 5.

40 "Grecy Zaaresztowali Statek Japonski", *Dziennik Chicagoski*, 26 May 1921, s. 3.

vardı. Vladivostok'tan hareket edildiğinde, gemideki herkesin yüzünde bir umut kırıntısı belirmişti ancak şu anda herkes eskisinden daha çaresiz bir durumdadır. Para, tütün ve en önemli gıdadan yoksun olan bu insanların bir kısmı kaçmaya veya intihar etmeye teşebbüs etmelerine rağmen, bu eylemler engellenmektedir. Sözde insanlığın veya medeniyetin hürriyeti için çabaladığını iddia eden milletlerin, yaşanan bu zulme karşı sessiz ve eylemsiz kaldıkları bilinmektedir. Mektupta, “sanki dünya savaşının sorumlusu bizlermişiz gibi henüz vatanımıza dönemedik” ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca, Milletler Cemiyeti’nin amacının, bütün milletlerin hakkını savunmak olduğu belirtilerek, 7 yıldır yaşanan zulmün bir an önce bitirilmesi gerektiği vurgulanmıştır⁴¹. İngiliz Konsolos ile gemi kaptanı, gemide bulunan kişilerin durumunu değerlendirmek üzere 7 Haziran 1921 tarihinde bir araya gelmiştir. Kaptan, Yunan yetkililerin kömür tedarik etme noktasında sıkıntı çıkardıklarını ve gemideki çoğu kişinin hasta olduğunu belirtmiştir. Havaaların ısınmasıyla beraber, gemideki hastaların sayısında artış olacağını ve yeterli tıbbi malzemenin olmadığını vurgulamıştır⁴². Bu durum, savaşın sona ermesine rağmen, esir Türklerin yaşadığı insanlık dramını gözler önüne sermektedir. Heimei Maru’da yaşanan bu trajedi, esirlerin sadece savaşın değil, aynı zamanda uluslararası politik karmaşanın da mağduru olduklarını göstermektedir. Gemideki insanların uzun süre temel ihtiyaçlardan yoksun bırakılmaları ve dünya kamuoyunun bu duruma kayıtsız kalması, dönemin uluslararası ilişkilerinde insani hassasiyetin yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Özellikle Milletler Cemiyeti’ne yazılan mektuptaki “sanki dünya savaşının sorumlusu bizlermişiz gibi” ifadesi, esirlerin kendilerini nasıl yalnız ve çaresiz hissettiklerini açıkça yansıtmaktadır.

Milletler Cemiyeti, Japon Hükûmeti ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Heimei Maru gemisinin henüz İstanbul’a gönderilmesi konusunda Yunan Hükûmeti hazır değilse, Nansen’in Yunan yetkililerle görüşerek esirlerin karaya çıkarılması ve bir kampa ya da Yunan topraklarında uygun görülen bir yere yerleştirilmesi seçeneğinin değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır⁴³. Ancak Temmuz 1921 tarihli

41 MCA, 42/13904/13511, “Turkish prisoners of war detained by the Greek Government-Captain Bonner-Transmits letter addressed to the Council by prisoners on board the Heimei-Marû, and states that the League had nothing to do with the transport of these prisoners, the Japanese Government having chartered their own ship, with funds placed at their disposal by the Turkish Government. Refers to financial position”.

42 JACAR, B07090955600, Heimei Maru Part 6, 462-463, 27 Haziran 1921.

43 MCA, C.176. M.105.1921/ MCA, R1708/42/13649/13511, “Turkish prisoners of war detained by the Greek Government-Council of the League-Report presented by Mr. da Cunha and adopted by the Council, June 27th, 1921-Telegram from Dr. Nansen within”.

Milletler Cemiyeti belgesine bakıldığında, esirlerin serbest bırakılması hususunda herhangi bir gelişme yaşanmamıştır. Bu dönemde, Türk Hükûmeti yeni bir öneride bulunmuştur. Buna göre, esirlerin tarafsız bir ülkede karaya çıkartılmaları suretiyle, masraflarının karşılanacağı belirtilmiştir. Japonya Dışişleri Bakanlığı, esir Türklerin serbest bırakılmaları hâlinde, Ankara Hükûmeti'nin, Yunanistan'a karşı yürüttüğü askerî operasyonlara katılmamaları konusunda Türk Hükûmeti'ni ikna etmekten sorumluydu. Yunan tarafı, esirlerin kaçmalarını engellemek için Japon Hükûmeti'nin gözetiminde olmaları gerektiğini bildirmiş ve Türk İstiklal Harbi'nin sona ermesine kadar, esirlerin İstanbul'daki Müttefik Askerî Yetkililerin komutası altında kalmalarını önermiştir. Japonya'nın Paris Büyükelçisi'nin, Uluslararası Kızılhaç Komitesi Başkanı'na yazdığı mektupta, esir Türklerin serbest bırakılması ile ilgili Japon Hükûmeti'nin yalnızca insani nedenler çerçevesinde hareket ettiği ve bir an önce Yunanistan tarafından alıkonulan Heimei Maru gemisinin İstanbul'a doğru yola çıkması gerektiği belirtilmiştir. Türk Hükûmeti, Türk esirlerin Yunanistan'a teslim edilmesine ciddi bir şekilde itiraz etmekteydi ve esirlerin tarafsız bir limanda karaya çıkartılması için İngiltere, Fransa ve İtalya hükûmetlerine başvuruda bulunmuştu. Japon Hükûmeti de esirlerin Yunanistan'a teslim edilmesine karşı çıkmaktaydı. Milletler Cemiyeti yetkilileri, Yunan Hükûmeti'ne baskı yapılması gerektiğini savunmaktaydılar. Ayrıca, esirlerin Trakya Bölgesi'nde gözetim altında tutulabilecekleri gündeme gelmiştir. Konuyla ilgili Nansen'in, Temmuz 1921'de Yunanistan Dışişleri Bakanı'na gönderdiği mektupta, Heimei Maru'da bulunan Kızılhaç personelinin ve diğer esirlerin derhâl serbest bırakılması gerektiği ve Yunan makamları ile iş birliği yapılarak, esirlerin tarafsız bir bölgede veya Yunan topraklarındaki bir kampa yerleştirilmeleri hususlarını denetlemesi için bir delege atanabileceği ifade edilmiştir. Yunanistan'a yönelik iddialar karşısında Temmuz 1921'de Yunanistan Dışişleri Bakanı Georgias Baltazzi'nin, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne gönderdiği telgrafta, Heimei Maru'daki Türk esirlerin savaş esiri olarak değerlendirilmediği ve bundan dolayı Cenevre Sözleşmesi'nin hiçbir şekilde ihlal edilmediği vurgulanmıştır⁴⁴. Türk Hükûmeti'nin esirlerin tarafsız bir bölgeye bırakılması önerisi, esirlerin güvenliği ve refahı adına rasyonel bir çözüm arayışıydı. Aynı zamanda Milletler Cemiyeti ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin, Yunanistan'a baskı yapılması yönündeki tutumları, savaş esirlerinin korunmasında uluslararası kuruluşların rolünü ortaya koymaktadır.

44 MCA, R1708/42/13649/13511, "Turkish prisoners of war detained by the Greek Government-Council of the League-Report presented by Mr. da Cunha and adopted by the Council, June 27th, 1921 - Telegram from Dr. Nansen within".

Yunanistan, esirlerin serbest bırakılmaları için yapılan yoğun diplomatik baskıya rağmen, süreci uzatarak esirleri alkoymaya devam etmiştir. Bu dönemde Japonya'nın Paris Büyükelçisi, Temmuz 1921'de Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliği'ne gönderdiği telgrafta, Heimei Maru gemisinin kaptanının esirlerin sayısına ilişkin bir mektup kaleme aldığını belirtmiştir. Buna göre, gemide 21 çocuk, 19 kadın, 47 sivil, 861 asker ve 46 yaralı asker bulunmaktadır. Yaralı askerlerin 6'sı Yunanistan'daki hastanelere gönderilmiş ve 46 yaralı askerin çoğunun sakat kaldığı ifade edilmiştir⁴⁵. Yaşanan bu trajedi karşısında, sorumluluğu bulunan tüm kurumlar ve devletler diplomatik görüşmelerini sıklaştırmışlardır. Bu kapsamda, Roma'daki Japon Büyükelçiliği'nden elde edilen bilgilere göre, İtalya Hükûmeti, Heimei Maru'daki esir Türklerin, İtalya topraklarında tutulmalarını önermiştir⁴⁶. Milletler Cemiyeti Misyon Hizmeti Genel Sekreteri Lucien Brunel, Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Philip Baker'a 12 Ağustos 1921'de gönderdiği mektupta, Heimei Maru gemisinin Roma'daki hangi limana nakledeceği hususunun kesinleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir⁴⁷. Japon Hükûmeti, Heimei Maru gemisinin insani görevini yerine getirmesi için İngiltere'nin devreye girerek, gemi üzerindeki ambargonun derhâl kaldırılmasını talep etmiştir⁴⁸. İngiltere, Japon Hükûmeti'nin davet teklifini dikkatlice değerlendirmiş ve Türk-Yunan ilişkilerinde tarafsız bir politika izlemeye devam edeceğini bildirmiştir⁴⁹. Heimei Maru gemisinde bulunan esirlerin sayısı ve durumu göz önüne alındığında, yaşanan insani dramın boyutları daha da netleşmektedir. Özellikle gemideki çocuklar, kadınlar ve sakat kalmış yaralı askerlerin varlığı, bu meselenin sadece askerî değil aynı zamanda vicdani bir sorumluluk olduğunu göstermektedir.

45 MCA, R1708/42/13675/13511, "Turkish prisoners of war detained by the Greek Government-Japanese Delegate to the League of Nations (Geneva)-Reports, on behalf of the Japanese Ambassador in Paris, the number and classification of the Turkish prisoners detained on board the S.S. [steam ship] "Heimei Maru" ["Heimei Maru"]".

46 MCA, R1708/42/14502/13511, "Turkish prisoners of war detained by the Greek Government - Japanese Embassy (Paris) - States that Japanese Ambassador in Rome has been informed by Marquis Della Torretta that the Italian Government agree to the internment in Italian territory of the Turkish prisoners from the 'Heimei-Maru'".

47 MCA, R1708/42/14623/13511, "Turkish prisoners of war detained by the Greek Government-Mr. Brunel, International Red Cross, Geneva-States that Mr. Schlemmer has telegraphed urgently to be informed by the Italian Government as to what port in Italy the prisoners from the Heimei Maru are to be sent. Reports that the "Olympus" with the invalid solders, women and children on board was due at Constantinople on August 11".

48 JACAR, B07090955400, Heimei Maru Part 4, 240.

49 JACAR, B07090955400, Heimei Maru Part 4, 270, 22 Nisan 1921.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nde görev yapan Mösyö Raymond Schlemmer'in, Heimei Maru gemisi hakkında 25 Temmuz 1921'de hazırladığı raporda, gemide kadın ve çocukların kaldığı bölmenin oldukça havasız olduğu ve annelerin yetersiz beslenmeleri sonucunda küçük bebeklerini emziremedikleri belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, gemide salgın hastalığa rastlanılmamıştır. Esirlerin, ailelerine gönderdikleri mektuplardan hiçbir şekilde cevap alınmamaktaydı. Japon Kaptan, Yunan yetkililerin insani davranma kisvesi altında önerdikleri Pritalia'ya gitme fikrinin sakıncalı olduğunu anlatmıştır. Yunanlılar, Heimei Maru gemisindeki esir Türkleri serbest bırakma konusunda isteksiz bir tavır göstermekteydiler. Mösyö Raymond raporunda, esirlerin daha serin bir bölgeye aktarılmaları akabinde karaya çıkarılmalarının ve banyo yapmalarının şart olduğunu vurgulamıştır. Ancak Yunan yetkililer, bu talepleri görmezden gelmişlerdir⁵⁰. Milletler Cemiyeti tarafından 7 Ağustos 1921'de Heimei Maru gemisindeki esirler hakkında hazırlanan rapora göre, gemide sağlık kontrollerinin devam ettiği, 50 yaş ve üzerindeki kişilerin yaşlı kabul edildiği belirtilmiştir. Böylece, yaşlı insanlar iş göremez kategorisinde değerlendirilmiştir. Ancak 50 yaşın altında olanlar da iş göremez raporunu alabilmek için yalan beyanda bulunmuşlardır. Japon Yarbey Tsumura, esirlerin karaya çıkartılmaları sırasında, Japon Hükûmeti'nin resmî bir emir yayınlaması gerektiğini ifade etmiştir⁵¹. Bu aşamada Heimei Maru gemisi ile ilgili, hem Yunan yetkililerin çözüm odaklı olmaması sebebiyle hem de Japon Hükûmeti'nin bürokratik tutumundan dolayı herhangi bir gelişme meydana gelmemiştir.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nde görevli Mösyö Raymond Schlemmer'in 22 Ağustos 1921'de Milletler Cemiyeti'ne gönderdiği mektupta, yorucu iklim şartları nedeniyle Heimei Maru gemisindeki insanların oldukça yorgun ve bitkin düştüğü vurgulanmış; bu nedenle geminin İtalya'ya getirilmesi gerektiği İtalya Hükûmeti'ne bildirilmiştir⁵². Türk Hükûmeti, 6 Eylül 1921'de yaptığı açıklamada, İtalya'ya çıkartılacak olan Türk askerlerinin masraflarını ödemeye hazır olduğunu ancak her

50 MCA, R1708/42/14629/13511, "Turkish prisoners of war detained by the Greek Government-Mr. Brunel, International Red Cross, Geneva-Forwards extracts from Dr. Schlemmer's Reports concerning the 'Heimei Maru'".

51 MCA, R1708/42/14862/13511, "Turkish prisoners of war detained by the Greek Government-Mr. Brunel, International Red Cross, Geneva-Forwards copy of Mr. Schlemmer's Report dated August 7, relative to the Heimei-Mar'u".

52 MCA, R1708/42/15411/13511, "Turkish prisoners of war detained by the Greek Government-Mr. Brunel, International Red Cross, Geneva-Letters and copies of telegrams relative to Mr. Schlemmer's proposed visit to Rome to obtain the decision of the Italian Government as to the place of internment in Italy of the Turkish soldiers from the 'Heimei-Mar'u'".

ay ödenmesi gereken 700.000 liranın çok yüksek bir meblağ olduğunu belirtmiştir⁵³. Milletler Cemiyeti yetkilileri de bu meblağın oldukça yüksek olduğu konusunda hemfikir di. Bu nedenle, gerekli olan paranın en azından aylık 600.000 lira olmasını talep ettiler. Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Philip Baker'ın 13 Eylül 1921'de kaleme alarak İngiliz diplomat Gerald Spicer'e gönderdiği mektupta, Heimei Maru gemisiyle ilgili meselenin Milletler Cemiyeti'nde haziran ayında ele alındığı ve konunun Nansen tarafından takip edildiği belirtilmiştir. Bu kapsamda, Nansen, delegesini Atina'ya göndermiş ve delege kendisine verilen talimatlar uyarınca, Yunan Hükümeti ile bazı düzenlemeler yapmıştır. Böylece, gemideki 400 kişi Olympos isimli bir gemi ile İstanbul'a gönderilmiş ve kalan 600 kişinin tarafsız bölgede bir kampa yerleştirilmesi için çalışmalar yürütülmüştür. Philip Baker'a göre, esirler konusunda atılacak en doğru adım, esirlerin İstanbul'a gitmesini sağlamak ve orada Müttefik Devletlerin Yüksek Komiserlerinin gözetiminde olmalarıydı. İngilizler hariç, diğer Müttefik Devletler bu teklife sıcak bakmaktaydılar. Bunun yanı sıra, kalan esirlerin sayısı 600 olduğu için baskı altında olan İngiliz Yüksek Komiseri, fikrini değiştirebildi⁵⁴. Nansen, 25 Eylül 1921'de İtalya Dışişleri Bakanlığına gönderdiği mektupta, İtalya'nın esirlerin bakımı için talep ettiği meblağın aylık 350.000 lira olmasından dolayı teşekkür ederek, gerekirse Milletler Cemiyeti bünyesindeki esir fonundan İtalya Hükümeti'ne paranın geri ödeneceğine dair garanti vermiştir⁵⁵. Esirlerin serbest bırakılması için Milletler Cemiyeti'nin yanı sıra İtalya da sorumluluk üstlenmiştir. Ancak İtalya'nın esirleri kabul etme önerisi, sorunun çözümü için önemli bir adım olsa da ilk başta talep edilen meblağ, ciddi bir engel teşkil etmiştir. Türk Hükümeti'nin bu masrafları üstlenme isteği, esirlerin güvenliğini ve refahını sağlama konusundaki kararlılığını göstermektedir.

53 MCA, R1708/42/15486/13511, "Turkish prisoners of war detained by the Greek Government-Mr. Burnier, International Red Cross Delegate at Constantinople-States that the Turkish Government is disposed to pay the expenses of the 600 Turkish prisoners to be interned in Italy, but that they consider the sum fixed by the Italian Government 700.000 lira per month, expensive".

54 MCA, R1708/42/15636/13511, "Turkish prisoners of war detained by the Greek Government-Mr. Brunel, International Red Cross, Geneva-States that the Italian Government affirms the impossibility of reducing the estimated docs (600.000 lira per month) of interning 609 Turkish soldiers in Italy".

55 MCA, R1708/42/16144/13511, "Turkish prisoners of war detained by the Greek Government-Marquis Della Torretta (Rome) Telegram to Dr. Nansen-States: 1) That the Italian Government agrees to the internment in Italy of the Turkish soldiers from the "Heimei-Maru" on condition that the League of Nations guarantees the monthly payment of expenses; 2) That the Italian Minister in Athens has been instructed by telegram to take steps to prevent the threatened disembarkation in Greece of these soldiers".

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, bu dönemde Yunan, Japon hükûmetleri ile Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve Milletler Cemiyeti nezdinde yapmış olduğu girişimleri arttırmıştır⁵⁶. Bu çerçevede, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliği'ne 21 Eylül 1921'de gönderilen telgrafta, Osmanlı Hükûmeti'nin içinde bulunduğu mali durum sebebiyle, esirlerin masrafları için İtalya'ya ödeme yapamayacağı ve esirlerin İstanbul'da Müttefik devletlerin kontrolünde tutulması sırasında da yapılacak harcamaları karşılayamayacağı belirtilmiştir. Milletler Cemiyeti tarafından, Mösyö Raymond Schlemmer'e gönderilen mektupta ise, esirlerin İstanbul'a veya Türkiye sınırları içerisindeki herhangi bir yere nakledilmelerinin mümkün olmadığı ve Türk Hükûmeti'nin aylık 350.000 lirayı ödeyemediği takdirde, esirlerin Yunanistan'a götürüleceği belirtilmiştir. Ayrıca Türk Hükûmeti'nden bir ay içerisinde ödeme alınmadığı durumda, bu planın hayata geçeceği vurgulanmıştır⁵⁷. 3 Ekim 1921'de, Milletler Cemiyeti yetkilileri ile İtalya Dışişleri Bakanlığı arasında yapılan görüşmelerde, Heimei Maru gemisindeki Türk esirlerin İtalya'daki Asinara Adası'na çıkartılmalarına karar verilmiştir⁵⁸. Bunun yanı sıra, Mösyö Raymond Schlemmer'in 15 Ekim 1921'de İtalya Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği mektupta, Türk Hükûmeti ile İtalya Hükûmeti arasında esirler konusunda doğrudan müzakerelerin olduğu ve her esir için günlük 5 lira harcanması gerektiği konusunda uzlaşmaya varıldığı belirtilmiştir. İtalya Hükûmeti, esirler için ilk aşamada 700.000 lira talep etmekteydi. Ancak yapılan görüşmelerden sonra 350.000 lira karşılığında esirlerin İtalya'ya getirilecekleri konusunda anlaşmaya varılmıştır. Türk Hükûmeti ise, İtalya'nın belirlediği rakama itiraz ederek, 600 esir için günlük 5 lira harcanarak, ayda 90.000 lira ödeme yapılması gerektiğini ifade etmekteydi. Bu noktada, Milletler Cemiyeti'ne resmî bir yazı gönderilerek ve yaşanan bu çelişkinin düzeltilmesi gerektiği vurgulanarak, mektup hitama ermekteydi. Milletler Cemiyeti tarafından, İtalya Dışişleri Bakanlığına 17 Ekim 1921'de gönderilen bir diğer mektupta, Türk Hükûmeti ile İtalya

56 "Turks Taken by Russia Still Imprisoned", *Los Angeles Herald*, 8 September 1921, s. 4.

57 MCA, R1708/42/16298/13511, "Turkish prisoners of war detained by the Greek Government-Mr. Schlemmer, International Red Cross, Geneva-Transmits copy of letter from the Turkish Red Crescent to Mr. Burnier, International Red Cross Delegate at Constantinople, relative to the desire of the Turkish Government to intern at Constantinople, the Turkish soldiers from the 'Heimei-Maru'".

58 MCA, R1708/42/16401/13511, "Turkish prisoners of war detained by the Greek Government-Mr. Brunel, Comité international de la Croix Rouge-Lends copy of telegram received from the Minister for Foreign Affairs at Rome, concerning the departure of the 'Heimei-Maru' for Sardinia".

Hükûmeti'nin esirlerin masrafları konusunda yaptıkları müzakerelerin doğruluğu sorularak, esirler için harcanan para hususunda ortaya çıkan çelişkinin kaynağının ne olduğu üzerinde durulmuştur⁵⁹. Türk Hükûmeti, 27 Ekim 1921'de Milletler Cemiyeti ile yaptığı görüşmede, Heimei Maru gemisindeki esir Türklerin masrafları için aylık 350.000 lira İtalya'ya ödeme yapma konusunda garanti vermiştir⁶⁰. Türk esirler, İtalya'nın kabul etmesiyle beraber, Asinara Adası'na nakledilmişlerdi. Böylece esirler için, yeni bir esaret dönemi başlamaktaydı. Ayrıca yukarıda görüldüğü üzere, İtalya'nın, Türk Hükûmeti'nden yine de yüksek bir meblağ talep ettiği görülmektedir.

İtalya Hükûmeti, Asinara'daki esir Türkler için yapmış olduğu harcamaları Milletler Cemiyeti yetkilileri ile paylaşmaktaydı. Buna göre, Ekim 1921'de 8.306,62, Kasım 1921'de 14.870,95, Aralık 1921'de 82.498,45 ile Ocak 1922'de 296.765,55 lira olmak üzere toplamda 402.441,57 lira harcanmıştı⁶¹. Türk esirlerin akıbetlerinin ne olacağı sorusu ile ilgili uluslararası toplum tarafından müzakereler yürütülmeye devam edilmekteydi. Mösyö Raymond Schlemmer'in, Atina'ya gidip döndükten sonra, 31 Mart 1922'de yazdığı raporu, gemi hakkında baştan sona kadar yaşananları özetlemesi açısından önemlidir. Buna göre, Heimei Maru gemisinin Yunan donanması tarafından alıkonulmasından itibaren yapılan diplomatik çabalar tam anlamıyla sonuç vermemiştir. Yunan tarafı, Heimei Maru gemisindeki Türklerin, savaş esiri olmadıklarını iddia ederek, eli silah tutan erkek esirlerin vatanlarına dönmelerinin akabinde Yunan ordusuna karşı savaşacaklarını savunmaktaydı. Bu sebeple, gemiye el konulduğu açıklanmıştır. Gemideki kadın ve çocukların yanı sıra 50 yaş üzerindeki kişilerin serbest bırakılmaları gerektiği, uluslararası kurumlar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Yunan tarafı, baskılar neticesinde yukarıda zikredilen kişilerin serbest bırakılmasına onay vermiştir. Ancak Japon Hükûmeti, tutukluların sadece bir kısmının özgürlüğüne kavuşmalarına

59 MCA, R1708/42/16991/13511, "Turkish prisoners of the 'Heimei Maru' -Mr. Schlemmer, International Committee of the Red Cross, Geneva-Transmits a communication to the Ministry of Foreign Affairs in Rome, asking if Italy has really accepted the Ottoman Government to intern the prisoners of war from the Heimei Maru at the rate of five lire per day per head".

60 MCA, R1708/42/17044/13511, "Turkish prisoners of the 'Heimei Maru'-Mr. Brunel, International Committee of Red Cross-Transmits a telegram from the delegate of the Committee to Constantinople announcing that the Ottoman Government guarantees 350.000 lire a month to Italy for the expenses of the prisoners of the Heimei Maru".

61 MCA, R1708/42/18517/13511, "Dossier concerning expenses incurred in connection with the Settlement of the 'Heimei Maru' question (Turkish prisoners of war detained by the Greek Government)".

karşı çıkararak, gemideki tüm esirlerin serbest bırakılmaları gerektiğini ifade etmiştir. Mösyö Schlemmer, raporun sonunda gemi kaptanı Yarbay Tsumara'nın ve Japon Doktor Nakamura'nın çabaları için teşekkür etmiştir. Ayrıca, zor şartlarda hayatta kalmaya çalışan esirler için, Japon Hükûmeti'nin gösterdiği ilgi ve alaka sebebiyle şükranlarını sunmuştur⁶². Japon Hükûmeti'nin yalnızca belirli grupların değil, tüm esirlerin serbest bırakılması yönündeki kararlı tutumu, bu ülkenin insani değerlere verdiği önemin altını çizmektedir. Ayrıca, Yarbay Tsumara ve Dr. Nakamura'nın çabaları, bireysel girişimlerin de böylesine karmaşık krizlerde ne kadar etkili olabileceğini göstermektedir.

İtalya'da bulunan esir Türkler artık vatanlarına dönmeyi beklemekteydi. Asinara'daki kampın komutanı Yüzbaşı Ali Galip Bey, 28 Ekim 1921 tarihinde Milletler Cemiyeti Başkanı'na gönderdiği mektubunda kampta yaşanan zorlukları aktarmıştır. Ali Galip Bey, mektubun başında Yunan Hükûmeti'nin haksız yere Türk esirleri Pire'de alıkoymasının akabinde, Milletler Cemiyeti'nin çabaları sayesinde İtalya'ya nakledilmelerinden dolayı teşekkürlerini sunmuştur. İtalya Hükûmeti'nin, 7 yıllık esaretin ardından Türk esirlerini serbest bırakması ve bu esirlerin belirlenen bir yerde yerleştirilmelerinin sağlanması bekleniyordu. Ancak Türkler günde sadece 4 saat özgür kalmak suretiyle, bir kampa nakledilmişlerdir. Kampta, temel ihtiyaç malzemelerinin büyük bir kısmı bulunmamaktaydı ve herkese yetersiz miktarda gıda verilmekteydi. Esirlere, İtalya'ya ilk geldiklerinde, ikinci bir kez sağlık muayenesinden geçeceklerine ve sakat kişilerin ülkelerine döneceklerine dair sözler verilmişti. Ancak, verilen sözler yerine getirilmemiştir. Yüzbaşı Ali Galip Bey, 26 Kasım 1921'de, Milletler Cemiyeti başkanına gönderdiği bir diğer mektupta, 7 yıl boyunca esaret altında kaldıktan sonra, tekrardan kampta açlık ve sefalet ile karşı karşıya kaldıklarını belirtmiştir. İtalya Hükûmeti'ne erzak konusunda yapılan onca başvuruya rağmen, herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Kamptaki askerlere günlük 25 cent değerinde erzak temin edileceği sözü verilmesine rağmen, kamptaki herkes açlıkla mücadele etmekte ve zayıf düşmektedir. Bu sorunun bir an önce çözülmesi için yardım talebinde bulunarak, mektup sona ermiştir⁶³. Esirlerin Sibiry'a da yaşadıklarıyla Asinara'da gördükleri muamele

62 MCA, R1708/42/19545/13511, "Dossier concerning Turkish prisoners of war in the 'Heimei Maru'-Communication to the Greek Government of Mr. Schlemmer's Reports".

63 MCA, R1709/42/17301/17301, "Turkish prisoners of war from the 'Heimei-Marû' now interned in Italy-Japanese Embassy Paris -Towards copy of a letter to Viscount Ishii dated October 28, from Captain Ali Galib, Senior officer in the Turkish prisoners' camp in the Island of Asinara".

birbirine denk sayılabilir⁶⁴. İtalya Hükûmeti, esirler konusunda üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmemektedir. Esir Türklerin, kamptaki hayat şartları her geçen gün zorlaşmaktaydı.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nde görev yapan H. Cuénod, Kasım 1921'de Asinara'daki esir kampını ziyaret ettiği sırada, esir Türklerin zor şartlarda hayatta kalmaya çalıştıklarını müşahade etmiştir. Ayrıca esirlerin bu adada unutulma korkusunu yoğun bir şekilde yaşadıklarını gözlemlemiştir⁶⁵. Bu aşamada, esirlerin masrafları için Türk tarafı İtalya'ya taahhüt ettiği meblağı zor şartlarda da olsa ödemekteydi. Dönemin Osmanlı Devleti Harbiye Nazırı Ziya Bey'in, 5 Aralık 1921'de, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin İstanbul'daki temsilcisi Mösyö Burnier'e gönderdiği mektupta, İtalya'da bulunan esir Türklerin masrafları için aylık 350.000 liranın ödenmeye devam ettiği ve ekim ayında 2.880.000 kuruşun (350.000 liranın karşılığı olarak) Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla, İtalya Kraliyet Hükûmeti'ne gönderildiği belirtilmiştir⁶⁶. Türk Hükûmeti, daha önce İtalya ile varmış olduğu anlaşma kapsamında, esirlerin masraflarını ödemekten kaçınmamaktadır. Bunun yanı sıra, Anadolu'daki Yunan işgaline karşı mücadele veren Ankara Hükûmeti, Yunanlıların Anadolu'dan atılması için yoğun bir çaba sarf etmekteydi. Savaşın sonlarına doğru gerek Milletler Cemiyeti gerekse Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Heimei Maru gemisi hususunda Ankara Hükûmeti ile doğrudan iletişim hâlindeydi. Uluslararası Kızılhaç Komitesi üyesi L. Cramer'in, 4 Mart 1922'de Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Başkan Yardımcısı Hamid Bey'e gönderdiği mektupta, Heimei Maru gemisindeki esir Türkler meselesinin Milletler Cemiyeti'nden, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne devredildiği, Yunanlıların, esirlerin memleketlerine dönmeleri hâlinde Mustafa Kemal Paşa'nın ordusunda yer almayacaklarına dair resmi yetkililerden garanti almak istedikleri vurgulanmıştır. Hamid Bey, 16 Mart 1922'de mektuba cevap vererek, esir Türklerin memleketlerine döndüklerinde Milli Mücadele'ye katılmayacaklarına dair Ankara Hükûmeti ile görüşme hâlinde olduğunu ve bu konuda

64 “Viladivostok Üserâsı, Asinara Adası'nda”, *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmûası*, S. 5, 15 Kanun-i Sâni 1922, s. 140.

65 MCA, R1709/42/17384/17301, “Turkish prisoners of war from the ‘Heimei-Marû’ now interned in Italy-M. Schlemmer, International Red Cross Geneva-Forwards copy of the International Red Cross-Delegate’s Report concerning the internment of these prisoners on the island of Asinara”.

66 MCA, R1709/42/18194/17301, “Turkish Prisoners of War from the Heimei Maru now interned in Italy-Mr. Burnier, International Red Cross Delegate (Constantinople) to Dr. Nansen-Forwards copy of letter from the Turkish Minister of War relative to the monthly payments by the Turkish to the Italian Government for the expenses of internment these men”.

garanti alacağını belirtmiştir. Uluslararası Kızılhaç Komitesi üyesi J. Chenevière, 31 Mart 1922'de Milletler Cemiyeti'ne gönderdiği telgrafta, İstanbul ve Ankara hükûmetlerinin Asinara'daki esir Türklerle ilgili garanti verdiklerini bildirmiştir⁶⁷. Sonuç olarak, yoğun diplomatik çabalar sayesinde, esir Türkler, yaklaşık 7 yıllık bir esaretin ardından, Hilâl-i Ahmer'in Asinara'ya gönderdiği *Ümid* adlı vapurla Mayıs 1922'de yola çıkmış ve Haziran 1922'de İstanbul'a dönmüşlerdir⁶⁸. Bu süreç, esirlerin yaşadığı insani dramın yanı sıra, diplomasi ve uluslararası kuruluşların devreye girmesiyle çözüme ulaşan karmaşık bir kriz örneğidir. Asinara Adası'ndaki Türk esirlerin yaşadığı zorlu koşullar, savaşın yalnızca cephede değil, esaret altında da mağdurlar yarattığını göstermektedir. Özellikle yaşadıkları “unutulma” korkusu, esirlerin psikolojik durumunun ne denli ağır olduğunu ortaya koymaktadır. Osmanlı Hükûmeti'nin maddi zorluklara rağmen esirlerin masraflarını üstlenmesi, esirlerine sahip çıkma konusunda gösterdiği kararlılığı gözler önüne sermektedir. Ankara Hükûmeti'nin de süreçte diplomatik girişimlerde bulunarak esirlerin serbest bırakılması için Milletler Cemiyeti ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi ile iş birliği yapması, Türk tarafının uluslararası arenada diplomasi yeteneğini ortaya koyan önemli bir örnektir. Sonuçta, Hilâl-i Ahmer'in devreye girerek esirleri İstanbul'a getirmesi, insani yardım kuruluşlarının savaş mağdurlarının kurtuluşunda ne denli etkili bir rol oynadıklarını göstermektedir.

Sonuç

Birinci Dünya Harbi'nin sona ermesinden sonra esir düşen Türkler, Rusya tarafından Sibiry'a gönderilmiş ve akabinde Osmanlı Devleti gerekli girişimlerde bulunarak, bazı esirlerin Heimei Maru adlı Japon gemisi aracılığıyla, Türkiye'ye doğru yola çıkmalarını sağlamıştır. Ancak gemi Çanakkale yakınlarına geldiğinde, Nisan 1921'de Yunan Donanması tarafından alıkonulmuştur. O dönemde Anadolu'yu işgal etmeye çalışan Yunanistan açısından, Türk İstiklal Harbi uzadıkça artan kayıplar nedeniyle esirler meselesi giderek daha önemli bir hâle geliyordu. Bundan ötürü, Heimei Maru gemisi bu dönemde uluslararası diplomaside önemli bir yer tutarak, devletlerin sorumluluk üstlenmeleri gerektiği bir mesele hâline gelmiştir. Aralarında kadın ve çocukların bulunduğu 1.000'den fazla insan, bir yıldan fazla süre boyunca, gemi içerisinde ve esir kampında

67 MCA, R1709/42/19638/17301, “Turkish prisoners of war interned in the island of Asinara-Mr. Chenevière, International Red Cross, Geneva-Reports on measures taken to secure from the Angora Government a guarantee that these men if released will not be enrolled in their armies. Forwards copies of relevant correspondence”.

68 Murphy, agm., s. 9; “Azinara'daki Üserâmız”, *Tercümân-ı Hakikat Gazetesi*, 19 Mayıs 1922.

hayatlarını idame ettirmeye çalışmışlardır. Bu süreçte, esirler tarafından Milletler Cemiyeti ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne dilekçeler gönderilerek, esaretin bir an önce bitmesi için büyük çaba sarfedilmiştir. Yunanistan gerek Heime Maru gemisindeki Türklere gerekse Yunanistan'daki esir kamplarında alıkoyduğu kişilere baskı yapmaktaydı. Uluslararası Kızılhaç Komitesi yetkilileri bu kamplarda teftiş yaptıkları sırada, çok sayıda mağduriyet ile karşılaşmışlardır. Uluslararası toplumdan gelen baskılar akabinde Yunanistan, kamp şartlarını iyileştirme zorunluluğu hissetmiştir. Heime Maru gemisindeki esirlerin kurtarılması için başta Osmanlı Devleti olmak üzere, birçok diğer devlet konuya müdahil olmuştur. Ancak Yunanistan'ın kesin tavrı sebebiyle, esir Türklerin serbest kalmaları uzun sürmüştür. Yunanistan, esirleri önce Pire'ye, sonra ise Midilli'ye göndermiştir. Yunanistan, hasta, yaralı ve sivil esirlerden müteşekkil olan 400 kişiyi İstanbul'a göndermeyi kabul etmiştir. Bu dönemde, Japonya esirlerin tamamının serbest kalması gerektiğini belirtmekteydi. Daha sonra İtalya Hükûmeti devreye girerek, kalan esirlerin masraflarının ödenmesi karşılığında, esirlerin İtalya'ya getirilmelerini kabul etmiştir. Ekonomik açıdan zor şartlar altında olan Türk Hükûmeti, esirler için belirlenen 350.000 lirayı İtalya'ya ödemiştir. Ancak, kampta yaşayan esirlerin Milletler Cemiyeti'ne gönderdiği dilekçeler incelendiğinde, İtalya Hükûmeti'nin esirlerin bakımı için yeterli harcamada bulunmadığı ortaya çıkmıştır. İtalya, esir Türkleri Asinara Adası'ndaki esir kampına götürmüştür. Türkler, esir kampından ziyade serbest bir alana götürüleceklerini düşünmüşlerdi. Ancak, günde sadece 4 saat özgür olabildikleri bir kampa kapatılmışlardı. Sonuçta hem İstanbul hem de Ankara hükûmetlerinin, esirlerin memleketlerine döndüklerinde hiçbir şekilde Yunanistan'a karşı savaşmayacaklarına dair garanti vermelerinin ardından, Türk esirler Haziran 1922'de serbest bırakılmıştır.

Esir Türkler, Birinci Dünya Harbi ve sonrasında 7 yıl boyunca ailelerinden uzakta yaşamışlardır. Bu süre zarfında birçok esir hayatını kaybetmiştir. Yunanistan, esirler üzerinden Türk Hükûmeti'ni zor durumda bırakmaya çalışmıştır. Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgale uğradığı dönemde, Türk Devleti esirleri kurtarmak için hem maddi destek sağlamış hem de diplomatik girişimlerde bulunmuştur.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and all the works referred are mentioned in the bibliography.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Benaki Museum Archive of Eleftherios Venizelos (BMAEV)

037-27.

Japan Centre for Asian Historical Records (JACAR)

B07090955200, Heimei Maru Part 2, 052, 7 Ekim 1920.

B07090955200, Heimei Maru Part 2, 018, 7 Aralık 1920.

B07090955300, Heimei Maru Part 3, 111, 12 Ocak 1921.

B07090955300, Heimei Maru Part 3, 155, 11 Şubat 1921.

B07090955300, Heimei Maru Part 3, 201, 12 Nisan 1921.

B07090955400, Heimei Maru Part 4, 223, 15 Nisan 1921.

B07090955400, Heimei Maru Part 4, 240.

B07090955400, Heimei Maru Part 4, 241.

B07090955400, Heimei Maru Part 4, 270, 22 Nisan 1921.

B07090955500, Heimei Maru Part 5, 355, 31 Mayıs 1921.

B07090955500, Heimei Maru Part 5, 356, Mayıs 1921.

B07090955600, Heimei Maru Part 6, 462-463, 27 Haziran 1921.

Kızılay Arşivi (KA)

194/120.4; 194/120.14-16; 194/120.36-47; 194/120.49-53.

Milletler Cemiyeti Arşivi (MCA)

42/24317/24317; 42/20972/17301; 42/13511/13511; C.176. M.105.1921;
42/13649/13511; 42/13675/13511; 42/13904/13511; 42/14502/13511;
42/14623/13511; 42/14629/13511; 42/14862/13511; 42/15411/13511;
42/15486/13511; 42/15636/13511; 42/16144/13511; 42/16298/13511;
42/16401/13511; 42/16991/13511; 42/17044/13511; 42/18517/13511;
42/19545/13511; 42/17301/17301; 42/17384/17301; 42/18194/17301;
42/19638/17301.

The United States National Archives (TUSAA)

867.4016/767.

Sürelî Yayınlar

Capital Journal

Dziennik Chicagoski

Los Angeles Herald

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmûası

Tercümân-ı Hakikat Gazetesi

Araştırma ve İnceleme Eserler

Akkor, Mahmut, “I. Dünya Savaşı Döneminde Kafkasya’da Bulunan Türk Esirleri”, *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 2/S. 2, Kasım 2017, s. 43-59.

Çanlı, Mehmet, “Millî Mücadele Döneminde Türk ve Yunan Esirleri”, *Millî Mücadele’nin Yerel Tarihi 1918-1923: İzmir, Aydın, Manisa, Uşak, Kütahya, Afyonkarahisar, Eskişehir*, ed. Mustafa Göleç-Zeynep Kevser Şerefioğlu-İlhami Danış, Türkiye Bilimler Akademisi Tarih Serisi, 2024, s. 507-509.

Ediz, İsmail, *Batı Anadolu’da Yunan İşgali (1919-1922)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2011.

Eralp, Tuğçe Ece, “Lozan Barış Konferansı’nda Savaş Esirleri Meselesi”, *Harp Tarihi Dergisi*, S. 9, Temmuz 2024, s. 111-153.

Erdem, Nilüfer, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı: 1919-1923*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009.

Karaca, Özkan, “Uzaklarda Esen Hüzün: Esir Askerler”, *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 11, Haziran 2017, s. 326-335.

Kaşıyugun, Ali, “I. Dünya Savaşı’nda Esirler Meselesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C 4/S. 1, Nisan 2018, s. 74-98.

Kutlu, Cemil, *I. Dünya Savaşında Rusya’daki Türk Savaş Esirleri ve Bunların Yurda Döndürülmeleri Faaliyetleri*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1997.

Murata-Sawayanagi, Nanako, “The Memory in a Crisis: A Japanese Ship Helping Out Greek Refugees on the Quay of Smyrna in 1922”, *Mediterranean World*, S. 23, 2017, s. 135-146.

Murphy, Mahon, “The Heimei Maru Incident 1921: Japan’s Diplomatic Intervention in Prisoner of War Repatriation”, *The International History Review*, C 43/S. 2, Ocak 2020, s. 1-14.

Özdemir, Ahmet, “Savaş Esirlerinin Milli Mücadeledeki Yeri”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C 2/S. 6, Haziran 1990, s. 321-333.

Taşkıran, Cemalettin, *Ana ben ölmedim: I. Dünya Savaşı’nda Türk Esirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2020.

Tüfekçi, Vedat, *Birinci Dünya Savaşı’nda İngilizlere Esir Düşen Türk Askerleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2019.

Üner, Merve, “Birinci Dünya Savaşı’nda Ruslara Esir Düşen Türk Askerleri Üzerinde Bolşevik İhtilali’nin İktisadi Yansımaları”, *XVIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1-5 Ekim 2018, Bildiriler*, ed. Semiha Nurdan-Muhammed Özler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2022, s. 455-467.

